РЕСПУБЛИКА ЕЛМИ ТИББ КИТАБХАНАСЫНДА ӘДӘБИЈЈАТЫН ТӘСНИФЛӘШДИРИЛМӘСИ ВӘ СИСТЕМЛИ КАТАЛОГЛАРЫН ТӘШКИЛИ

Елмира ӘҺМӘДОВА
мүәллим

Азәрбајҹан Дөвләт Елми Тибб Китабханасы республика елми-тибб мә'лумат системинин тәркиб һиссәси олуб, өлкәдә сәһијјә ишчиләрини, елми ишчиләри, тибб саһәсиндә тәһсил алан тәләбәләри тибби әдәбијјатла тә'мин едән ән бөјүк саһәви китабханадыр.

Бу китабхана республикада тиббә вә сәһијјәјә даир әдәбијјаты комплекс шәкилдә, гоншу елмләрлә бирликдә өзүндә ҹәмләшдирән дөвләт китабсахлајыҹысыдыр.

Һазырда китабхананын фондунда XIX әсрин орталарындан бу күнә гәдәр Азәрбајҹан вә хариҹи дилләрдә нәшр олунмуш 460 миндән чох әдәбијјат топланмышдыр.

Һәр ил китабхана 14 минә јахын охуҹуја хидмәт көстәрир.

"Республика Дөвләт Елми Тибб Китабханасы 1940-ҹы илдә Азәрбајҹан Халг Комиссарлары Советинин гәрары илә тәшкил олунмуш вә сонракы илләрдә республикада сәһијјә ишчиләринин пешә вә билик сәвијјәләринин һәртәрәфли артмасында, онларын чохҹәһәтли сорғуларынын өдәнилмәсиндә мүһүм рол ојнамышдыр." (1. -С. 1).

1983-ҹү илдән е'тибарән Республика Тибб Китабханасынын базасында тибб китабханаларынын мәркәзләшдирилмиш системи јарадылмышдыр. Һазырда башда республика китабханасы олмагла һәмин мәркәзләшдирилмиш систем өзүндә 10 филиалы бирләшдирир.

Елә һәмин ил китабхана Сәһијјә Назирлији тәрәфиндән 4 мәртәбәли гәдим, охуҹулар үчүн һәр бир шәраити олан бина илә тә'мин едилмишдир. Лакин чох тәәссүф ки, 1992-ҹи илдә һәмин бина китабхананын әлиндән алынды вә китабхана тибб ишчиләри евиндә чох кичик бир саһәдә јерләшдирилди. Belә вәзијјәт шүбһәсиз ки, китабхананын фәалијјәтинә, хүсусән охуҹулара хидмәт

ишинә чох мәнфи тә'сир көстәрир.

Буна бахмајараг Республика Елми Тибб Китабханасы охуҹулара хидмәт ишини сәмәрәләшдирмәк етмәк мәгсәдилә 73 мүалиҹә вә профилактика мүәссисәси нәздиндә сәјјар китаб мәнтәгәләри тәшкил етмишдир. Бундан әлавә республиканын рајонларында јашајан 600-ә јахын һәким вә сәһијјә ишчиси гијаби абонементин хидмәтиндән истифадә едир.(5).

Республика Елми Тибб Китабханасы фондунун тематик-тиположи тәркибини үмуми шәкилдә белә характеризә етмәк олар:

1. Азәрбајҹан дилиндә тибби-биоложи профилли нәшрләр;
2. Хариҹи дилләрдә тибби-биоложи профилли нәшрләр;
3. Иҹтимаи-сијаси мөвзуларда јерли вә хариҹи нәшрләр;
4. Тибби-биоложи профилли јерли вә хариҹи дөври нәшрләр;
5. Тибби-биоложи профилли јерли вә хариҹи мә'лумат библиографик нәшрләр.

1976-ҹы илдән аз истифадә олунан әдәбијјаты мүһафизә етмәк үчүн китабхананын нәздиндә депозитар фонд јарадылмышдыр.

80-ҹи илләрдән башлајараг Тибб Китабханасы сәһијјә вә тибб әдәбијјатынын топланмасы, ишләнмәси, мүһафизә едилмәси вә истифадәси илә јанашы, республикада сәһијјә вә тибб мүәссисәләрини мүхтәлиф нөв информасија илә тә'мин едән мә'луматбиблиографија мәркәзинә чеврилмишдир.

Китабханада охуҹулара мүхтәлиф јолларла хидмәт көстәрилир. Мүтәрәгги хидмәт формаларындан мә'луматын сечилиб јајылмасы, фәрди мә'лумат-библиографија хидмәти, мә'лумат вә мүтәхәссис күнләринин кечирилмәси вә с. тибб елминин наилијјәтләринин мүтәхәссисләрә чатдырылмасында мүһүм рол ојнајыр. 80-ҹи илләрдә китабхана "Азәрбајҹанда сәһијјә вә тибб әдәбијјаты" адлы 3 ҹилдлик көстәриҹи һазырлајыб нәшр етмишдир. Һазырда көстәриҹинин давамы үзрә иш апарылыр.

90-ҹы илләрә гәдәр һәр ил Республика Елми Тибб Китабханасынын фондуна орта һесабла 18 мин нүсхә мүхтәлиф сәнәд дахил олурду вә буннларын тәгрибән 40 фаизини дөври нәшрләр тәшкил едирди(1).

Сосиал функсијаларын һәјата кечирилмәсиндә китабхананын сораг-мә'лумат апаратынын вә онун мүһүм тәркиб һиссәси олан каталог системинин ролу әвәзедилмәздир. Һазырда китабхананын каталог системиндә тәгрибән 3,6 милјон карточка топланмышдыр (4. - с. 211). Китабхана өзүнүн сораг-мә'лумат апаратынын һәҹми вә тәркибинә көрә Азәрбајҹанда тибб вә сәһијјәјә даир китабхана-информасија мәркәзи функсијасыны дашыјыр.

Республика Елми Тибб Китабханасында Азәрбајҹан вә рус дилләриндә каталогларын тәшкили вә әдәбијјатын каталоглашдырылмасы "Әдәбијјатын каталоглашдырылмасы" шө'бәси, хариҹи нәшрләрин каталоглашдырылмасы исә "Хариҹи әдәбијјат" шө'бәси тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Китабханада һәјата кечирилән каталоглашдырма әмәлијјатларында әдәбијјатын елми тәснифләшдирилмәси вә системли каталогун тәшкили илә әлагәдар апарылан ишләр мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Бу да тәсадүфи дејилдир.

"Системли каталогун һәлледичи ролу онун әлверишли гурулушундан, материалларын груплашдырылмасындакы мәнтиги ардычыллығындан ирәли кәлир. О, китабханалары мәзмун чәһәтдән әкс етдирдији үчүн мөвчуд билик саһәсинин инкишаф ән'әнәләринә даһа јахшы чаваб верир." (3).

Республика Елми Тибб Китабханасынын системли каталогуну шәрти олараг 3 тәркиб һиссәјә ајырмаг олар:

Азәрбајчан дилиндә системли каталог;

Рус дилиндә системли каталог;

Харичи дилләрдә системли каталог.

Әлбәттә, Азәрбајчан халгынын мүстәгил дөвләтинин јарадылдығы бир шәраитдә рус дилиндә нәшрләрин системли каталогу да харичи дилләрдә нәшрләрин системли каталогунун бир һиссәси сајыла биләр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, 70-чи илләрин сонуна гәдәр китабхананын истәр Азәрбајчан, истәрсә дә рус дилләриндәки нәшрләринин системли каталогу онлуг тәснифат чәдвәлләри әсасында тәшкил едилмишди. Сонралар, јә'ни 1978-чи илдән башлајараг һәр ики каталог тәдричән КБТ тәснифат чәдвәлләри әсасында јенидән гурулмуш вә бу иш 80-чи илләрин орталарында баша чатдырылмышдыр.

Республика Елми Тибб Китабханасы ејни заманда тибб китабханалары үзрә мәркәзләшдирилмиш системә рәһбәрлик етдији вә 10 филиалдан ибарәт олдуғу үчүн бу просес, јә'ни КБТ чәдвәлләринә кечид комплекс шәкилдә апарылырды.

Китабханада системли каталогун КБТ үзрә ишчи чәдвәлләри 1979-чу илдә һазырланыб баша чатдырылмышдыр. Ишчи чәдвәлләри һазырланаркән КБТ-нин елми китабханалар үчүн чәдвәлләринин 5-чи бурахылышынын гысалдылмыш варианты (3), филиал-китабханаларда исә КБТ-нин күтләви китабханалар үчүн чәдвәлләри әсас көтүрүлмүшдүр (2).

Ваһид фондун вә системли каталогун КБТ чәдвәлләринә кечирилмәсинә һазырлыг ишләринин планы 1979-чу илдә Республика Елми Тибб Китабханасынын елми-методики шурасында мүзакирә вә тәсдиг едилди.

Рус дилиндә нәшрләрин системли каталогунун јени тәснифат чәдвәлләринә кечирилмәси просеси биринчи новбәдә системли каталогун карточкаларынын јенидән гурашдырылмасы, орадакы көһнә индексләрин јени индексләрлә әвәз едилмәси әмәлијјатларынын һәјата кечирилмәсини тәләб едирди ки, бу да елми методики вә тәчрүби бахымдан ән мәс'улијјәтли вә олдугча мүрәккәб иш иди.

Гејд етмәк лазымдыр ки, китабхананын фондунда өз мигдарына көрә нәшрләрин чох һиссәси "Сәһијјә. Тибб елмләри", сонра "Биолокија елми", даһа сонра исә "Ичтимаи вә һуманитар елмләр" групуна аиддир.

Шүбһәсиз, бу хүсусијјәтләр республика китабханасынын системли каталогунда да өзүнү әкс етдирирди. Мәһз бу сәбәбдән һәмин елмләри әкс етдирән бөлмәләрлә апарылан ишләр чох вахт апарыр вә елми бахымдан хүсуси дәгиглик тәләб едирди.

Бүтүн бу ишләр 1982-1985-чи илләрдә әсасән јеринә јетирилмиш вә 1986-чы илин сону үчүн артыг китабхананын истәр Азәрбајчан вә истәр рус дилләриндә нәшрләрини әһатә едән системли каталоглар КБТ үзрә јенидән тәшкил едилмишди. Һазырда Елми Тибб Китабханасынын системли каталоглары 160-а јахын каталог гутусундан ибарәт олуб, өзүндә 1 милјондан артыг карточканы әкс етдирир.

Китабхананын системли каталогу тәртиб бахымындан олдугча сәлигәлидир. Бурада 1988-чи илә гәдәр Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасы тәрәфиндән бурахылан чап карточкаларындан истифадә едилирди. Сонракы илләрдә исә бүтүн јени нәшрләрә макина илә карточкалар јазылыр.

Мә'лум олдуғу кими, системли каталогун гурулушу, мәзмуну, онун мүнтәзәм сурәтдә тамамланмасы биринчи нөвбәдә һәр бир китабханада тәснифләшдирмә әмәлијјатларынын кејфијјәтиндән асылыдыр.

"Каталогларда әдәбијјатын мүфәссәл тәснифләшдирилмәси әсәрләри ахтармағы асанлашдырыр, охучулары һәмин елм саһәләринин башга мәсәләләринә даир әсәрләрин тәсвирләрини ахтармагдан хилас едир. Тәснифләшдирмә китабхана ишинин ән мүрәккәб просесләриндән биридир" (4. -с. 120).

Китабханада бу ишин өһдәсиндән әсасән мүвәффәгијјәтлә кәлирләр. Белә ки, тәснифләшдирмә әмәлијјатларына даир бүтүн тә'лимати-методики гајдалара әмәл олунур.

Бурада сәһијјә вә тибб әдәбијјаты хүсусилә дәгиг вә һәр бир китабын мәзмунуну там сурәтдә ачан индексләрлә тә'мин едилир. Демәк олар ки, һәр бир карточкада биз китабын рәф вә каталог индекси илә јанашы там индексә дә раст кәлирик.

Республика Елми Тибб Китабханасынын Азәрбајчан вә рус дилләриндә апарылан системли каталоглары илә јахындан танышлыг, онларын гурулушунун тәһлили бизә китабханада тәснифләшдирмә просесиндә үмуми вә хүсуси методикаја әмәл едилмәсини тәсдиг етмәјә әсас верир. Бу хүсусән тибб вә сәһијјә әдәбијјатынын тәснифләшдирилмәсиндә мүвафиг саһәләрин биолокија вә дикәр елмләрлә әлагәләринин дүзкүн мүәјјәнләшдирилмәсиндә өзүнү көстәрир.

Мә'лум олдуғу кими, системли каталогун охучулар тәрәфиндән сәмәрәли истифадә едилмәсиндә әлифба-предмет көстәричиси-

нин ролу бөјүкдүр. Республика Елми Тибб Китабханасында 4 гу-тудан ибарәт олан бу көстәричи 1985-чи илдә КБТ үзрә јенидән тәшкил едиләрәк охучуларын истифадәсинә верилмишдир. Көстәричи јалныз рус дилли нәшрләрин системли каталогуна аиддир.

Бу көстәричидә системли каталогда өз әксини тапмыш бүтүн мәфһум вә анлајышлар чидди әлифба сырасы илә дүзүлмүш, һәр бир анлајышын гаршысында онун индекси вә мүвафиг анлајыша аид әдәбијјатын системли каталогун һансы гутусунда јерәшдији сај да көстәрилмишдир.

Бундан әлавә, системли каталогун сәмәрәли тәшкили вә истифадәси мүнтәзәм сурәтдә онун редактә едилмәсини тәләб едир. Бу истигамәтдә хүсусән сон илләрдә хејли иш апарылыр. Белә ки, китабхананын каталоглашдырма шө'бәсинин әмәкдашлары тәрәфиндән 1993-чү илдә "28 Биолокија елмләри" шө'бәси, 1994-чү илдә тибб шө'бәсинин "51. Сосиал кикијена" бөлмәси, 1995-чи илдә "52. Үмуми патолокија" бөлмәси, 1996-чы илдә "53. Клиник тибб" бөлмәси, 1997-чи илдә исә "54. I Дахили хәстәликләр" бөлмәси там редактә едилмишдир (5).

Үмумијјәтлә, 1993-1997-чи илләрдә системли каталогун 84 гутусу, үмуми һәчми 600 миндән артыг олан карточкасы редактә едилмишдир (5).

Редактә просесиндә бир чох бөлкүләр даһа да дәгигләшдирилмиш, көһнә карточкалар јенилләри илә әвәз едилмиш, көһнәлмиш ајрычлар тәзәләнмиш, карточкаларын дүзүлүшү јохланмыш, еһтијач олдугда каталога јени рубрикалар дахил едилмишдир. 1998-чи ил үчүн системли каталогун тибб шө'бәсинин "54.5. Чәрраһијјә" вә "55.1. Инфексија хәстәликләри" бөлмәләринин әсаслы редактә едилмәси нәзәрдә тутулур.

Нәтичә олараг гејд едәк ки, Азәрбајчан дөвләтинин мүстәгиллији шәраитиндә өлкәмизин дүнја информасија мәканына дахил олмасы проблеми чох бөјүк актуаллыг кәсб едир. Бу бахымдан бүтүн дүнјада тәтбиг едилән УОТ тәснифат чәдвәлләринин Азәрбајчанда КБТ тәснифат системини әвәз етмәси мәсәләси мејдана чыхыр.

Зәннимизчә, дикәр ири елми китабханалар кими, Республика Елми Тибб Китабханасында да јахын кәләчәкдә КБТ тәснифат чәдвәлләринин универсал онлуг тәснифат чәдвәлләри илә әвәз едилмәси проблеми дигтәтлә нәзәрдән кечирилмәлидир.

МӘНБӘЛӘР

1. Азәрбајчан Республика Елми-Тибб Китабханасы: Јаддаш. -Б., 1990.
2. ББК: для массовых библиотек.-М., 1986. -542 с.
3. ББК: для научных библиотек. 5 Вып. 6 кн. -М., 1969-1972.
4. Китабханашүнаслыг: /Китабхана каталоглары/: Дәрс вәсаити /Проф. А.А.Хәләфовун ред. илә. -Б.: БДУ, 1996. -211 с./
5. Республика Елми Тибб Китабханасынын 1991-1997-чи илләр һесабатлары.